

DRAMATIKUS JÁTÉKOK A CSÍKMENASÁGI LAKODALOMBAN

CZINEGÉNÉ KÁROLY ANNA

0. Az előző közleményünk¹ *Csikmenaság* (Armășeni) rövid történetével, valamint a gyermekkor játékaival, szokásaival ismertette meg az olvasót. A továbbiakban ezt a megkezdett sort szeretnénk folytatni. Helyszűke miatt azonban arról le kell mondanunk, hogy végigkísérhessük a lakodalom egyes mozzanatait, pontos és részletekre kiterjedő leírását adhassuk.² Itt csupán a csikmenasági lakodalmakban megjelenített dramatikus játékokkal foglalkozunk. A bemutatásukon túl kísérletet teszünk összehasonlító elemzésükre, és arra, hogy eredetük feltárásához adalékkal szolgáljunk.

1. Násznagyfa-vivés

Mindenekelőtt a lakodalmi rendbe való beillesztése és a játék leírása fontos ahhoz, hogy a továbbiakban elemzési kísérletet telessünk.

A 30-as és a 40-es években még gyakori volt a *násznagyfaállítás*, napjainkban már elég ritka.

Általában az egyházi esküvő után mennek el a násznagyfáért a keresztszülők otthonába. Ide az újpár és a legényes ház násznépe megy.

1.1. A násznagyfának állandó talpazata van, amit megőriznek és egymásnak átadnak, mikor hol van rá szükség. Ez négyszögletű deszkalap (kb. asztallap nagyságú), amire 70—80 cm magas ágakat tesznek, amik még többfelé elágaznak. Ez maga a váz, amit aztán „felöltöztetnek”. A farészeket bevonják színes papírral, a deszkalapra fehér terítőt tesznek. A többi dísz süteményből készül: négy peracet süt a násznagné, az kerül a négy sarkára. A többi helyet aprósüteménnyel töltik ki. Általában öt vagy hét rend tésztát tudnak körberakni. Az ágakat is szalagokkal, süteménnyel díszítik.

Az álmenyasszony motívuma analógiás úton átkerült a játékba, ugyanis időnként *álnásznagyfát* is állítanak. Ez egy fenyőfa, amit *pityókával* (burgonya) és kenyérral díszítenek fel. A kenyérből kis formákat vágnak ki, és a fa ágaira akasztják. Itt kiemelt szerep jut az *erdőpásztornak*. Ez a tisztség a násznagy valamelyik szomszédját illeti meg. Erdésznek öltözik fel. Zöld kabátban, kalappal a fején jelenik meg. Az ő feladata, hogy vigyázzon a násznagyfára, és alkudozzon a gazdával, hogy mennyiért adják ki a fát. Ő hozatja elő az álnásznagyfát, majd később *bárca* ellenében kiadja a násznépnek az igazi násznagyfát.

¹ CZINEGÉNÉ KÁROLY ANNA, 1982, 199—226.

² A csikmenasági lakodalom leírását a *Csikmenaság családi és naptári ünnepei* c. szakdolgozatom tartalmazza, amely 1982-ben készült FERENCZI IMRE docens irányításával. Lelőhelye Szeged, JATE Néprajzi Tanszéke.

A násznagné literes üvegekbe pálinkát önt. Ennek mennyisége attól függ, hogy hány keresztzülő állítja a fát³: két vagy négy liter. Az üvegeket színes papírokkal fel-díszítik, a nyakukra virágból koszorút kötnek, *percet* tesznek. Ezt nevezik *násznagy-pálinkának*. Ebből nem szabad az úton senkit megkínálni, sértetlenül kell a vőlegényes házhoz vinni. Ez a násznagné ajándéka az újpárnak.

1.2. A násznagy, a násznagné és a közeli hozzátartozók otthon várják a vőlegény násznépét, hogy azok elvigyék az újpárnak készített ajándékot. Zeneszóval, énekelve érkeznek a kapuig, de nem mehetnek be azonnal, mert az udvaron elkezdődik a mókázás. Cselekmény-szinten csak az „egyszer történt” játékot lehet leírni, mert mindig másként zajlik, a násznép ötleteitől, jókedvétől függően. Erősebb az improvizálás, mint a szerepjátszás. A legfontosabb az, hogy a háziak nem vesznek tudomást az érkező vendégekről. Valami módon el akarják terelni a figyelmüket arról, hogy odabent násznagyfa van. Ennek több változatát játsszák. A kapura különféle feliratokat tesznek:

„Száj- és körömfájás, tilos a bemenet!”

„Elsősegélynyújtó állomás” stb.

Az utóbbi esetben a kapuban fehér köpenyes, szemüveges orvos áll, vöröskeresztes szalaggal a karján, és csodálkozást mímel a nagy tömeg láttán. Máskor a kapu elé egyszerűen szalagot húznak ki, hogy ne tudjanak addig bemenni, amíg bent a móka véget nem ér. A kapun belől lévők különféle *maszkurákba* öltöznek. Általában valamilyen munkafolyamatot utánoznak, és ennek megfelelően öltöznek fel. Pl. ha nagymosást imitálnak, akkor előkerül a *szapullóüst*, *mosótekenyő*, és tüzet raknak a víz forralásához. Más alkalommal meszeléshez készülődnek, be akarják meszelné a ház oldalát. Van, aki szítál, mintha éppen sütéshez látna hozzá. Mások fát vágnak, fűrészelnek. Egyszerre többféle munka is folyik az udvaron. A fontos az, hogy nem vesznek tudomást az érkező vendégekről. Akkor mehet be a *vőlegényes gazda*⁴ kikérni a násznagyfát, amikor a játéknak vége. A gazda násznagyfát kér, a násznagy ill. az erdőpásztor álnásznagyfát ad, hogy ezzel is emelkedjék a hangulat. Az erdész adja ki végül a fát (álnásznagyfa nem mindenütt van), de csak engedély ellenében, hiszen enélkül az erdőn sem lehet fát vágni. Még arra is gondjuk van, hogy erős legényeket keressenek a szállításhoz, nehogy baja essék a szépen feldíszített fának. A gazda választja ki azt a legényt, aki alkalmas a násznagyfa szállítására. Rajtuk kívül még négyet választ, ha az előzőek elfáradnak, fel lehessen váltani őket. Általában a vőlegény barátai viszik, de segítenek fiatal házasemberek is. Mielőtt a menet elindulna, a násznagné mindenkit megkínál kaláccsal és pálinkával. Közben a násznagy megkéri a legényeket, hogy ügyeljenek a fára. Elindul a menet a vőlegényes házhoz. Elöl megy az erdőpásztor a feleségével, mögöttük viszik a násznagyfát, majd az újpár következik. Őket követik a fiatalok és a násznép. A sort a zenészek vezetik, mert zeneszóval vonulnak végig a falun. A legények viszik a *násznagypálinkát*, *süteményt*, *tortát*. Torta

³ Csikmenaságon több házaspár is lehet egy gyermek keresztzülője. Ha kiderül, hogy gyermeket vár a család, akkor a barátok elmennek és felajánlják, hogy keresztvíz alá tartják az újszülöttet.

⁴ A *gazda* a lakodalom legfontosabb tisztségviselője. Ő szervez, s végzi a kikérést, az ő kezében van a dramatikus játékok lebonyolítása is. Ha a keresztapák között van rátermett személy, akkor őt hívják meg lakodalmas gazdának, ha nincsen, akkor másvalakit választanak. A vőlegényes és a menyasszonyos háznál külön-külön töltik be ezt a funkciót.

csak az utóbbi időben van, előtte *cseregepáncó* volt. Annyi tyúkot visznek, ahány keresztszülő van. Ezeket levágják, kitömik és felöltöztetik papírruhába. Esetenként cigarettát tesznek a csőrükbe, meggyújtják, és ahogy viszik, az füstöl, ég. A legények andalgó léptekkel, táncolva haladnak. Többször letérnek az útról, betérnek a kis utcákba is. Még a bázémszokók is bekapcsolódnak a játékba. Kinyitják a nagykaput és csalogatják a násznépet az udvarra. A legények incselkednek, hogy elkínálják a rájuk bízott *násznagypálinkát*. Tettetik, hogy elfáradtak, letérdelnek és jajgatnak. A többi legény odafut, és úgy tesznek, mintha pálinkával itatnák őket. Miután megérkeznek a lakodalmas házhoz, a násznagyfát az újpár elé teszik le az asztalra. Éjfélig a süteménydíszekhez senki nem nyúl hozzá, akkor a násznagné osztja szét. Kistányérokra tésztát tesz, pálinkát tölt és végigkínálja a násznépet. Ahogy valaki megkapja a násznagné ajándékát, igyekszik azt egy fejbólintással megköszönni. A *perecet* — ha van elég másféle sütemény — nem vágják fel, hanem meghagyják a fiataloknak. Magát az állványt nem dobják el, mert a következő lakodalomnál szükség lehet rá.

1.3. Párhuzamait megtaláljuk a magyar etnikum más területein is. A felcsiki-medencében fekvő Csíkszentdomokoson még emlékeznek a „perec-rakás” hagyományára⁵. Sok hasonló vonást találunk az általunk tárgyalt násznagyfával. A fa felépítése szinte teljesen olyan, mint a menaságié. Itt is egy sor játék után adják csak ki a peracet. Szentdomokoson kisebb szerep jut a násznagnénak, több az újpárnak. Ők osztják szét a násznép között a tésztát. A felcsiki változat teljesebbnek tűnik, mert itt a játék tovább folytatódik a „döntés”-sel, mikor is nagy jajszők közepette ledöntik a fát, és a juhok elé dobják.

BALÁZS LAJOS mindenekelőtt a fenyő allegorikus szerepére hívja fel a figyelmet: „A szentdomokosi perec a fenyő jelenlétének eredményeként — szerintem — elsősorban a leánysorsot példázza, és ilyen értelemben gyökerei a monogám házasság kialakulásának korában keresendők, amikor kezdetét vette a nőrablás és a nővásárlás szokása.”⁶

Ő az egész játékot fiktív lakodalomként fogja fel, amit az elrabolt lány emlékére rendeznek. Nyomokban valóban megtalálhatók ezek az elemek, de nemcsak a perec, ill. násznagyfa motívumánál, hanem az egész lakodalmi rendben. Szorosan összekapcsolódó motívumlánccal van dolgunk. A násznagyfa-vivésnél is valamit kereső csoport érkezik, ami igaz a továbbiakban tárgyalt dramatikus játéokra, a báránykázásra is. Bizonyos feltételeket szabnak, és csak azután adják át a fát, ha azokat teljesítik: engedély a szállításhoz, erős legények kiállítása. Ezt a lakodalom más eseményeinél is nyomon követhetjük: a menyasszony-kiadás feltételei (kérdésekre kell tudni felelni), a nyoszolyópálinka megkeresése, a *matatás*⁷. Szentdomokoson is van hamis perec adása, ami ugyanaz, mint Menaságon az álnásznagyfa. A motívum pedig egyezik az álmenyasszony motívumával. Ebbe a folyamatba be kell kapcsolnunk a fenyő megjelenését, mint ahogy BALÁZS LAJOS is teszi. Igaz, hogy ez az általunk tárgyalt szokásrendbe csak áttételesen kapcsolódik be (ti. az álnásznagyfa által), és ezt fenntartással kell fogadnunk. Arról van ugyanis szó, hogy az álnásznagyfa új mozzanat-

⁵ BALÁZS LAJOS, 1976. 142—146.

⁶ BALÁZS LAJOS, 1976. 145.

⁷ A játék lényege az, hogy a vőlegény násznépe egymás között elrejt egy üveg pálinkát, amit a menyasszony násznépének meg kell keresnie. A keresgélést *matatás*nak nevezik, s olyan megjegyzésekkel fűszerezik, amelyek a nászéjszaka bekövetkezésére utalnak. Ebben a helyzetben az obszcén megjegyzések nem tűnnek ízléstelenségnek.

nak tűnik. Ezt azzal tudjuk alátámasztani, hogy adatközlőink régebbi példát nem tudtak hozni. Mostani formájában pedig túl megrendezettnek tűnik. Maguk a falubeliek is úgy emlegetik, hogy ez éppen olyan, mint amikor az álmenyasszonyt hozzák elő. Ebből számomra az tűnik ki, hogy ők maguk „játszották” bele a hagyományos formába. A fenyő megjelenését viszont nem érzem tudatos bejátszásnak. Ezt bizonyíthatja, hogy ugyanebben a szokásrendben megtaláljuk a párját. A lakodalmat megelőző napokban *zöldággal* (=fenyő) díszítik fel a menyasszonyos és a vőlegényes házat. Azt tartom elképzelhetőnek, hogy eredendően (a felcsíki példa szerint) fenyőágot díszítettek fel násznagyfának. Ez az idő múltával szerénynek, kicsinek bizonyult, és lassan felváltotta az előre elkészített váz. Ennek következtében megmaradt az úr a kiszorult fenyő miatt, s visszahozták azt, most már másodlagos funkcióval. Új tartalommal revelálódott a régi hagyomány.

Fontos lehet annak kiemelése is, hogy a násznagyfát, ill. az azt alkotó süteményeket a lakodalom során szétosztják a vendégek között. Általánosan elterjedt az a szokás, hogy az újpár egy tányérból eszik, ami a szoros összekapcsolódás jele. Itt pedig az egész násznép együtt-evéséről beszélhetünk, ami az új nagycsalád összetartozását is példázhatja.

A lakodalmi kalács sokkal elterjedtebb annál, hogy csak a területileg oly közeli, felcsíki változattal hasonlítsuk össze. *Kalotaszegen* „lakodalmi fának” ismerik, amit az asszonyok visznek ajándékba az újpárnak. „Ez egy csöbörbe illesztett fenyőbokor, melyet nő hoz fején, mint egy kis tornyot, mely szalag és csörögeszerű süteménnyel van felcífrázva.”⁸

Múlt századi adatról lévén szó, segítséget nyújthat az összehasonlításban: mi egyezik és mi hiányzik a mi adatsorunkkal összevetve.

Ami első olvasásra szembe kell hogy tűnjön, az a fenyő jelenléte. Ez megerősíten látszik azt a feltételezést, miszerint Csíkmenaságon is lehetett, de kiszorult, és csak másodlagos funkcióval került vissza.

Moldvában, *Sügésen* kiemelt szerep jutott a *lakodalmi peregnek*. Mindenki igyekezett enni belőle, mert az szerencsét jelentett. Még a marhavására is elvitték a megőrzött peregdarabot, a marhának odaadták, hogy olyan sok vevő jöjjön, mint amilyen sokan a lakodalomban voltak.⁹

Udvarhelyszéken szintén megmaradt hasonló jelentésében: átadáskor szerencsét kívánnak a fiataloknak, és azt, hogy ki ne fogyjon asztalukról a kenyér, mint most ez a kalács.¹⁰ Megnevezése eltér az eddig felsoroltakétól: *prémes*. Alakja hasonlít a csíkihoz, csak kicsit egyszerűbb. Nem erősítik talpra, mert nem olyan nagy.

VISKI KÁROLY is beszámol a lakodalmi prémesről, szintén erdélyi adatok alapján.¹¹ Szép leírását adja, amit szintén fel tudunk használni az itt bemutatott násznagyfával való összehasonlításban. Ez a prémes jobban megőrizte kalács-jellegét. Szilvameggy- vagy kőrifából készítik az alapot, aminek öt vagy hét ága van. Ezt fontos megjegyeznünk, ha a motívum eredetét próbáljuk kutatni. Szintén olyan mozzanat, ami a násznagyfánál kimaradt. Nem lehet megállapítani, hogy hány ága van. Hol, ennyi, hol annyi. Sok a szétágazás, inkább arra törekednek, hogy a fa-jellegét adják

⁸ RÉSŐ ENSEL SÁNDOR, 1867. 172.

⁹ Cs. PÓCS ÉVA, 1961. 31—53.

¹⁰ Cs. PÓCS ÉVA, 1961. 31—53.

¹¹ VISKI KÁROLY, 1932. 118—119.

¹² BERZE NAGY JÁNOS, 1961. 207.

vissza.¹² VISKI leírásából azt is megtudjuk, hogy ez a prémes nem csak a szűkebb értelemben vett lakodalomban van jelen. Ilyen szépen feldíszített prémes-ágot tűznek annak az ökörfogatnak a jármához, amelyik a kelengyét viszi. Ez egyezést mutat a Menaságon érvényes szokással, de ott kicsit leegyszerűsödött: nem díszítik a peracet semmivel, csak ráakasztják az ökör szarvára.

A *palóc területen* szintén ismert a kalács, több változatban is.¹³ A *menyasszonyi peracet* a menyasszony vagy a keresztanyja osztogatja szét a „lesők”-nek. A *morvánt* pedig a *hérészesek* adják át a menyasszonynak.¹⁴

A *tiszavidéki* lakodalmakban is ismerték *örömkalács* néven.¹⁵ Boldogon ugyan-csak volt valamikor nagy *menyasszonykalács*, amit a hérészesek vittek a lakodalmas házhoz.¹⁶ A Börzsönyben, Peröcsényben *tebefa* néven ismerik ezt a lakodalmi ajándékot.¹⁷ A felépítése, díszítése hasonlít a menaságihoz: fából készített alapot díszítenek színes szalagokkal, ezüst-, aranszínűre festett dióval, fánkkal, almával. A cikk rámutat, hogy eredendően farsangvasárnapi ajándék volt a peröcsényi *tebefa*, de lassan feledésbe merült. Alapvető funkcióját, jellegét megőrizte, mert a lakodalmi *tebefa* is a párválasztással összefüggő ajándék. A *tészta*, a *dió* és az *alma* jelenléte a termékenység szimbólumrendszerébe kapcsolja be a motívumot.

Cs. PÓCS ÉVA foglalkozik a kalács jelentésének eredetével¹⁸. Az biztos, hogy az ókorban voltak kalácsos jelképek.¹⁹ Hogy a lakodalmi perec visszamegy-e ilyen régi eredetre, az egyelőre nyitott kérdés. Az viszont bizonyított tény, hogy áldozati tárgyat helyettesíthettek tésztával. Az áldozati tárgy lehetett állat, halotti karperec, a halott hajfonata. Amivel pedig helyettesítették: állatalakú *kalács*, fonott *kalács*. Ez utóbbi a hajfonat utánzása, a perec pedig a karperec másolata. Eszerint erősödni látszik az a feltevésünk, miszerint a *perec* eredendően a lány elrablásának, áldozatként való bemutatásának a *jelképe* lehetett.

1.4. A termékenységi kultuszok között az egyik legjelentősebb és legelterjedtebb a fa tisztelete volt. Ebből fejlődött ki a *világfa* illetőleg az *életfa* mítosza és szimbolikája.

BERZE NAGY JÁNOS a következőket írja: „... az ágas-bogas, kalácsos és gyümölcsös, phallikus figurával ellátott lakodalmi fák a világfa hagyományának magyar emlékeihez, mint ma is élő szokás tárgyai csatlakoznak.”²⁰

Milyen jegyek mutatják a fentebb bemutatott lakodalmi kalácsoknál ezt az összefüggést?

A kalotaszegi *lakodalmi fa* megőrizte életfa jellegét, ahogy az leírásából ki is derül, hiszen fenyőfát díszítenek fel. Emellett az elnevezés is megtartotta az eredeti funkciót azzal, hogy fának nevezik. Más területeken a hangsúly eltolódott a *tészta*

¹³ BAKÓ FERENC, 1955. 345—408. Tanszéki gyűjtőút során magam is tapasztaltam, hogy Palóc-földön (*Fedémes*) még eleven a *menyasszonyi perec* és a *morván* emléke.

¹⁴ A menyasszony vendégeinek egy csoportja a templomi esküvő után esti időben meglátogatja a völgyéyes házat. Égő gyertyákkal, zeneszóval mennek végig a falun, és ételeket visznek a lakodalmas házhoz. Ld. BAKÓ FERENC, 1955. 345—408. A *morván* fonott tetejű kalács, mákkal vagy dióval behintve. Lehet kerek és körben bordázott, vagy négyszögletű, sarkain kerekítve.

¹⁵ RÉSÓ ENSEL SÁNDOR, 1867. 287.

¹⁶ PALOTAY GERTRUD, 1929. 13—14.

¹⁷ T. PAPP ZSÓFIA—TARIÁN GÁBOR, 1978. 600—602.

¹⁸ Cs. PÓCS ÉVA, 1961. 31—55.

¹⁹ Az athéniek tavaszi ünnepükön a 12 hónapnak megfelelően 12 bemélyedéssel kalácsot sütöttek. Ld. Cs. PÓCS ÉVA, 1961. 31—53.

²⁰ BERZE NAGY JÁNOS, 1961. 141.

irányába, amit a megnevezésük őriz: *lakodalmi perec* (Csíkszentdomokos), *örömkalács* (Tisza-vidék), *menyasszonykalács* (Boldog), *prémes* (Udvarhely).

A fa-jelleg és az elnevezés mellett fel kell figyelnünk arra is, hogy mivel díszítik ezt az ajándékot.

Túlsúlyban van a tészta, de emellett gyümölcsöt is tesznek rá: almát, diót sőt pattogatott kukoricát. A tészta megformálása sem lényegtelen, mert általában madarat, rózsát készítenek belőle. Véleményünk szerint kiemelt szerep az alapot képező perecnek jut. Miért? Nem lehet véletlen, hogy úgy van kiképezve, mint egy kör. A közepén kilyukasztják, mert így lehet ráhúzni az alsó ágra, meg így lehet ráakasztani az ökor szarvára a *perefernum-vivés*kor. (=A hozomány elszállítása a vőlegényes házhoz.) Összefüggést látok a hiedelmeinkből ismert *mágikus kör* és a *perec* között. A befogadás, a baj elhárítása, a szerencsekívánatot belejátszhatott a képzet kialakulásába.

A menasági násznagyfánál a díszítés jellege megváltozott, jobban alakult a mai igényekhez. Ez a fa már szinte teljesen elvesztette életfa jellegét. Analóg jelenségek segítségével rekonstruálhatunk egy előző állapotot.

Hogyan tükröződnek a világfa tulajdonságai ezeken a lakodalmi kalácsokon? Most már, hogy felsoroltuk közös vonásaikat, válaszolhatunk erre a kérdésre.²¹ Kiemeltük azon tulajdonságaikat, hogy vagy gyümölcsöt tesznek rájuk, vagy tésztából formáznak különféle növényeket. „A világfának vagy életfának egyik legősibb vonása az, hogy minden gyümölcs és mag megterem.”²² Ennek nyomai valóban megtalálhatók az itt tárgyalt lakodalmi kalácsokon is, melyekről BERZE NAGY JÁNOS kimutatja, hogy a meghalványodott hagyományokon keresztül is a mindent megtermő fa az ősiük, annak eredeti jelentését vesztett származékai.

Jelentősége van annak is, hogy hány ága van e fának. A gyűjtésekből kiderül, hogy háromtól kilencig páratlan számú, vagy tizenhat. Sajnos ez nem mutatható ki a csíkmenaságin. A falubeliek arra törekednek, hogy a *játék* legyen hangsúlyos, nem pedig a fa tárgyi megjelenítése. Náluk már csak attól függ, hogy hány ága van a násznagyfának, hogy ki készíti a vázat.

Összefoglalva tehát a násznagyfa-vivés hagyományát, kétirányú kitekintést kíséreltünk meg. Ezek közül az egyik a *dramatikus játék*, a másik pedig az *életfa* összetett megjelenítése. A játék példázhatja a tragikus leánysorsot, a monogám házasság kialakulásának idejét, a lány áldozatként való bemutatását. Ehhez szorosan kapcsolódik a perec jelentéskörének a kibontása, miszerint eredendően áldozati tárgy lehetett, valamilyen halotthoz tartozó tárgy szimbóluma.

2. Báránkázás

A báránkázás nevű dramatikus játékot a lakodalmat követő hétfőn játsszák el Csíkmenaságon. Ekkor történik a *visszahívás*. Az előzőekben tárgyalt játékkal szemben itt sokkal kötöttebb a téma és annak megjelenítése is. Így konkrét példát könyvebb bemutatni. Ezt a játékot sem játsszák el ma már minden esküvőn, de gyakrabban, mint a násznagyfa-vivést.

²¹ BERZE NAGY JÁNOS (1961) motívumvizsgálatát követem.

²² BERZE NAGY JÁNOS, 1961. 208.

2.1. A lakodalmat követő hétfőn a lányos násznépből a közeli rokonok, kereszt-szülők, komák és szomszédok elmennek a vőlegényes házhoz látogatóba. Csak a kapuig jutnak el, mert bent az udvaron nagy hangzavar, csengőszó, kutyaugatás, birkabégetés fogadja őket. A bogrács alatt ropog a tűz, oldalukra állított asztalokból *kasárt* (=a juhok nyári szállása) imitálnak. Gyermeket öltöztetnek be kutyáknak, akik lelkesen „ugatnak”. Az ajtóban pedig *Demeter* áll, a pásztor, kucsmával a fején, kampósbottal a kezében. Megindul a párbeszéd a két gazda között.

Menyasszonyos gazda (m. g.): „Elmult szombat délután, amikor a nyájainkot a templomunk körül terelgettük, összevegyütek. Utánna, mikor választásra kerűt a sor, hazamentünk a családi háshoz a nyájommal, akkor vöttem észre, hogy egy fejer báránkánk hijánzik. Még osztán reggel felé, amikor a *komponálásra* (=juhászattal kapcsolatos mérések) kerűt a sor, bizon akkor es elég sok bajom vót. A gazdák, a másoké, akik ot vótak, azok osztán mégszántak engemet, kártérítést fizettek, elszámoltam az annyának.”

Vőlegényes gazda (v. g.): „Én igazán részvétellel vagyok, a szószólló úr nagy bajába, hogy az a bizonos bárán élvezett. Hát tudomásunk van rolla, mer mikor ide hazajöttünk, eggyel több vót. Eggy ojan szép fehér *díszke* vót, oja fekete *vakisáju* (=fiatal nőstény bárány, szemöldök). S itt osztán vót egy kosocska es. Avval mind ugy barátosztak, hát körülbelül még valahol találkoszhattak azelőtt es, nem tudom, de ugy vöttem észre a dologból, hogy nagyon-nagyon *esdik egymást*, tuggya.”

M. g.: „Egyeb jegyit nem tudom, asz tudom, nyöstény vót.”

Vendég (v): „Éjjel erőss idő vót, három maratt csak élve.”

A háziak bőröket hoznak elő, hátha azok között ráismernek a vendégek a sajátjukra.

M. g.: „Ha már bőrt hoznak, fejéret hozzanak. Az élvezett báránba ekkora fekete-ség nem vót.”

V. g.: „Demeter! Tereld elő aszket, mējket a *kasár* nem nyomta meg!”

V.: „De az éjjel megnyomta!”

V. g.: „Jaj, megnyomta? Egyeb nyomta meg?”

Ekkor Demeter, a pásztor kinyitja az ajtót, és kijönnek az eléggé megvadult bárányok. Ők birkabőrbe bújtatott lányok, és közöttük van az újasszony is. Az újasszony édesanyjának meg kell találnia az ugrádozó, szaladgáló „bárányok” között a sajátját. A játék menete ezután sokban múlik azon, hogy mennyire játékos az édesanya. Még alkudozhat is akár a bárányért, akár a bőrökért.

Demeter: „A bőröket kel mēgnézni!”

M. g.: „Nem hiszem, hogy ējen hamar bőrt csináltak belőlle. Csak éppen sántát ne hozzanak, mert a mienk nem vót sánta!”

V.: „Bárán es kél? De a diszke nem kéne?”

M. g.: „A bőrökön nincsen mit nézzünk! A mienk fejer vót a bárán. Ne akarjanak bécsapni! Hozzanak legaláb ha bőrt hoznak, fejéret!”

Újból előterelik a „bárányokat”. Most már felismeri az édesanya a leányát, megölelik egymást. A hangulat tetőfokára hág, mindenki örül, s még néhány csipkelődés elhangzik.

V. g.: „Tuttam, hogy ējen rövid idő alatt nagy dolog nem történhetett. Lehet, hogy nem egészen ugy van, mint ahogy idekerűt, de gondolom, hogy nagy csorbaság nem esett benne.”

M. g.: „Mán mēg birja iszen aszt a vátozást!”²³

²³ A játék bemutatásához az 1978-as évi gyűjtésemet használtam föl. 1978. július 1-én volt Szennyes Imre és Károly Erzsébet esküvője. Július 3-án, hétfőn játszották el a *báránykázást*.

2.2. A báránycázás nem más, mint a lakodalom újbóli felidézése, elmondása, megjelenítése. Minden mozzanat, jelenet továbbfűzi az eseményeket. A menyasszonyos gazda szavaiból kiderül, hogy a szombati, egyházi esküvő részleteit meséli el (nyáját a templom körül terelgette, vagyis a násznépet; miután hazamentek, egy bárány hiányzott, tehát a menyasszony, aki új otthonába ment). A továbbiakban a szombat éjszakai mulatságról kapunk képet (a gazdák hajnalban kártérítést fizettek, tehát az ajándékozásról van szó). A vőlegényes gazda a fiatal párról, a kapcsolatukról beszél (a fehér díszke a menyasszony, a kosocska pedig a vőlegény; a *nagyon-nagyon esdik egymást* kifejezés pedig a közöttük szövődő szerelemre utal). Ezután a játékok kiszélesednek, részt vesznek a vendégek is. A kötött forma kissé fellazul, közbeszólások viszik előbbre a cselekményt. Egyértelműen a nászéjszaka bekövetkeztére vonatkoznak az ilyen megjegyzések: „De az éjjel megnyomta!” „Jaj, megnyomta? Egyeb nyomta meg?” „Nem egészen úgy van, mint ahogy idekerült...” „Mán megbirja iszen aszt a vátozást!” Ebbe a környezetbe, hangulatba beleillenek a kissé frivol közbeszólások. Ez a motívum a házaseset beteljesedésének tudomásulvételét őrzi.

Egy másik vonalat is végigkísérhetünk e dramatikus játékban. Ez pedig az elveszett bárány keresése és a Dömötör napi pásztorszokásokhoz kapcsolódó motívumlánc. Az elveszett bárányról szóló történet szimbolikus értelemmel felruházva kerül be a lakodalmi rendbe. Megismerkedünk egy történettel, miszerint két nyáj összekeveredett, és a szétválasztás után az egyikben eggyel több lett, a másikban eggyel kevesebb. Az utóbbi pásztor egész nyájával az elveszett bárány keresésére indul. Hosszas keresgélés után meg is találja az anya a bárányát. Ennek öröme egy ünnepi vacsorát fogyasztanak el.

Ezen a ponton kapcsolhatjuk be a tárgyalt dramatikus játékot a pásztorszokások hagyományvilágába. A játékban szereplő pásztort maguk a menaságiak is *Demeternek* hívják. Október 26-a a pásztorok védőszentjének, *Demeternek (Dömötör)* a napja.²⁴ Ezen a napon tartottak juh-hetivásárt, és ekkor számolt el a pásztor a gazdának. Ennek dramatikus megjelenítése fedezhető fel a csíkmenasági „báránycázás” lakodalmi játékban. Dömötör is három nappal hamarabb felhajtotta a nyáját a falu alá, rábízta a gazdára (három napra!), mert ezidő alatt joga volt a mulatságra. A játékból ez visszacseng: szombattól hétfőig a két násznép a gazdákra van bízva, ők a felelősek mindenért.

Összefoglalva tehát elképzelhetőnek tartjuk, hogy egy valaha létező legenda továbbéléséről van szó: elveszett egy bárány, az asszony keresésére indult, és a megtalálásban szent Demeter segítette. A legenda fennmaradását segítette az a tény, hogy a pásztorkodó vidékeken ismerték a szent Demeter nevéhez fűződő hagyományokat, megtartották az október 26-i hetivásárt. A hagyomány kopását mutatja, hogy századunkra átkerült a lakodalmi szokások közé, és ezzel együtt természetesen magába foglalt olyan elemeket is, amelyek egyértelműen a lakodalmi szertartásokhoz kapcsolják (pl. a nász beteljesedésének tudomásulvétele és ennek kinyilatkoztatása).

²⁴ SZABADFALVI JÓZSEF, 1964. 19—64.

IRODALOM

- BAKÓ FERENC, 1955. Felsőtárkány község lakodalmi szokásai. Ethnographia, LXVI, 345—408.
- BALÁZS LAJOS, 1976. A csíkszentdomokosi lakodalmi perec. Népismereti dolgozatok. Bukarest, 142—146.
- BERZE NAGY JÁNOS, 1961. Égigérő fa. Magyar mitológiai tanulmányok. Pécs.
- CZINEGÉNÉ KÁROLY ANNA, 1982. Csíkménasági népszokások. Néprajz és Nyelvtudomány XXVI, 199—226.
- PALOTAY GERTRUD, 1929. Lakodalmi torták Boldogon. Néprajzi Értesítő XXI, 113—114.
- T. PAPP ZSÓFIA—TARJÁN GÁBOR, 1978. Egy ritustárgy funkcióváltozása. A perőcsényi „tebefa”. Ethnographia LXXXIX, 599—602.
- Cs. PÓCS ÉVA, 1961. Étel és étkezés a magyar néphitben és népszokásban. Módszer, feladatok, problémák. Néprajzi Értesítő XLIII, 31—53.
- RÉSŐ ENSEL SÁNDOR, 1867. Magyarországi népszokások. Pest.
- SZABADFALVI JÓZSEF, 1964. A gazdasági év vége és az őszi pásztorünnepek. Műveltség és Hagyomány VI, 19—64.
- VISKI KÁROLY, 1932. Adalékok Udvarhelyszék néprajzához. Néprajzi Értesítő XXVI, 112—127. Ld. HAÁZ F. REZSŐ és SIKLÓDI PÁL itt közölt cikkét: 118—119. A lakodalmi prémes (vagy perémes).

СВАДЕБНЫЕ ДРАМАТИЧЕСКИЕ ИГРЫ В ДЕРЕВНЕ ЧИКМЕНАШАГ

Анна Карой

Чикменашаг расположен на территории сегодняшней Румынии. Деревня богата венгерскими народными традициями. Эта публикация описывает некоторые из свадебных традиций. Первая из драматических игр имеет связь с воплощением мотива двера жизни и может служить примером принесения девушки в жертву.

Вторая драматическая игра соотносится с традициями, которые связываются с именем Святого Деметера. Мы считаем возможным, что в этом случае речь идёт о дальнейшей жизни когда-то существовавшей легенды: пропал ягненок, женщина отправилась на поиски, и Святой Деметер помог ей найти его. Эта тенденция указывает на трансформацию традиции, ведь легенда стала частью свадебных обычаев. Она включает в себя элементы, которые тесно связаны с обрядом венчания.